

MÜLTECİ SORUNLARINI ULUSLARARASI DÜZEYDE ELE ALAN SANATSAL PROJELER

Artistic Projects That Handle The Refugee Problems at The International Level

PhD. Candidate. Saime UYAR

Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Bölümü, Ankara/Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi. Mustafa Salim AKTUĞ

Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Ankara/Türkiye

ABSTRACT

Bu makale, çağdaş sanatın toplumsal işlevi kapsamında günümüz dünyasında küresel bir sorun olan mülteci sorunlarını ele alan sanatsal projeleri içermektedir. Mülteci sorunlarını uluslararası düzeyde ele alan sanatsal projelerin etkin gücünü ve sorunu ele almasına yönelik analitik çözümlerini irdelemektedir.

Çağdaş sanat ve toplumsal sorunlar arasındaki bağlantıyı irdeleyip sanatsal üretimi kamusal alanlara taşıyarak toplum üzerindeki etkisini bir değerlendirmeye tutmayı hedeflemektedir.

Sanatın politik bir kaygısı yoktur ancak, sanat görünürlüğü artıran bir güce sahip olduğundan politik ve siyasi mercilere sesini duyurduğunda sanat olmaktan çok daha öte bir gücü temsil eder. Bu bağlamda düşündüğümüzde günümüzde yaşanan savaşlar sonucunda yerinden edilen insanların sorununu ele alan bazı sanatsal projeler, evrensel düzeyde bir farkındalık oluşturmayı amaçlamaktadır.

Bu makalede sanatın aracı rol üstlendiği bu sanatsal projelerden yalnızca birkaçına değinilmiştir.

Bu sanat projeleri; 2015 yılında gerçekleştirilen Mülteciler İçin Sanat, Za'tari, Skoun, Hatların Dışını Boya; Göç Battaniyesi Projesi ve Gri Hayatları Renklendiriyoruz adlı projelerdir. Bu sanatsal projeler aracılığıyla sanatçılar, mültecilerin maruz kaldığı acı ve travmalara iyileştirici çıkışlar sağlayabilmek, umutsuzluklarından öte yaşanabilir güzelliklerin de olduğuna yönelik teselli edici ve umut verici girişimlerde bulunmuşlardır. Bu projelerde sanatın toplumsal rolü ve sorumluluğu çerçevesinde, mültecilerin seslerini özgün ve evrensel bir dilde duyurabilmelerini sağlamak ve mülteci krizinin insanlığın ortak sorunu olduğuna dair farkındalık yaratma amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Çağdaş sanat, mülteci sorunu, mülteciler için sanat, Za'tari, Skoun, Hatların Dışını Boya, Göç Battaniyesi, Gri Hayatları Renklendiriyoruz

ÖZET

This article includes artistic projects that address refugee issues, a global problem in today's world, within the social function of contemporary art. It examines the effective power of artistic projects that address refugee problems at an international level and their analytical analysis to address the problem. It aims to analyze the connection between contemporary art and social problems and to carry its artistic production to public spaces and to evaluate its impact on society.

Art does not have a political concern, but when art makes its voice heard by political authorities because it has a power that increases visibility, it represents much more than art. When we think in this context, some artistic projects that deal with the problems of the people displaced as a result of the wars happen today are aimed at creating a universal level of awareness.

In this article, only a few of these artistic projects in which art plays an intermediary role are mentioned. These art projects are; Art for Refugees in 2015, Za'tari, Skoun, Paint Outside the Lines; Blanket of Migration and We Color Gray Life. Through these artistic projects, artists have made soothing and promising attempts to provide healing exits to the suffering and traumas suffered by refugees and to have livable beauties beyond their despair. In these projects, within the framework of the social role and responsibility of art, it is aimed to enable refugees to make their voices heard in a unique and universal language and to raise awareness that the refugee crisis is a common problem of humanity.

Keywords: Contemporary art, refugee problem, art for refugees, Za'tari, Skoun, Paint Outside Lines, Blanket of Immigration, We Color Gray Lives

1. GİRİŞ

Tarihi çok eskilere dayanan göç olgusu, birçok bileşenin bir araya gelmesiyle oluşan bir durumdur. “Mekânsal bir hareketlilik olarak nitelenen göç, yalnızca fiziksel bir yer değiştirme kavramı değildir.” Bir toplumu sosyal, kültürel, ekonomik, politik vb. birçok açıdan etkileyen bir durumdur ve tarihsel süreç içerisinde birey ve toplum hayatında sürekliliğini koruyan ve daima gündem oluşturan sosyal bir olgudur (Bulut ve ark., 2016).

Tarih içerisinde sebepleri farklılaşan göç, günümüzde savaşlar sonucu yerinden edilen insanlar için bir tercih olmaktan ziyade bir zorunluluk haline gelmiştir. Özellikle “15 Mart 2011’de Suriye’de ortaya çıkan iç savaş halen son bulmamış, insanlık tarihinde II. Dünya Savaşından sonraki en büyük insani krizin tetikleyicisi olarak nitelenmeye başlanmıştır. Ancak mültecilerin ortaya çıkmasına neden olan sadece o bölgedeki yapıların ve devletlerin değil, uluslararası müdahalelerin de etkili olduğunu unutmamak gerekir” (Bulut ve ark., 2016).

Suriye savaşı sonrası gerçekleşen yerinden edilme durumları, beraberinde çok büyük mülteci krizlerine sebep olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Savaştan kaçmaya çalışan Suriyeli göçmenler, tüm dünya devletleri için büyük bir sorun haline gelmektedirler. Evrensel bir nitelik kazanan mülteci krizi, günümüzün en büyük sorunlarından birini oluşturmaktadır.

Siyasi, politik, jeopolitik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik gibi birçok alanda değerlendirilen mülteci sorunları, güncel sanat pratiklerinde de yerini almıştır. Yüzyıllardır tarihe tanıklık eden sanat, günümüzde de bu tanıklığının sorumluluğunu olabildiğince somut bir şekilde ifade etmektedir. İlerleyen teknolojinin de katkısıyla daha geniş kitlelere ulaşabilen sanat; dil, din, ırk farkı gözetmeksizin ele aldığı toplumsal sorunlara evrensel bir farkındalık yaratma çabası içerisinde.

Bazen bir direniş bazen iyileştirici rol oynayan sanat, teknolojinin sağladığı avantajlar sayesinde etkisini oldukça geniş kitlelere ulaştırabilmektedir. Özellikle medya kültürünün bu alandaki etkisi oldukça önemlidir. Dünyanın herhangi bir bölgesinde izole edilmiş bir mülteci kampında gerçekleştirilen bir sanatsal proje, medya aracılığıyla oldukça geniş bir kitleye ulaşabilmektedir.

2. MÜLTECİ SORUNLARINI ULUSLARARASI DÜZEYDE ELE ALAN SANATSAL PROJELER

Genel olarak eleştirel kuramcılar ve kültürel sosyologlar sanatın, toplum ile ilişkisinin bir arabulucu rol olduğunu savunmaktadırlar.

Çoğu zaman bir sorundan doğan sanat, yine aynı sorunu ele alarak etkinliğini aktif bir şekilde ortaya koyar. Sorunları irdeleyici duyarlılığıyla ortaya çıkan sanat, yeni çözümler, yeni oluşumlar ve mevcut sorunu görünür kılarak çözümüne bir katkı sunma çabasına girişir.

Çağdaş sanat bağlamında ele alınan mülteci sorunu, bir insan veya toplumun karşılaşabileceği en trajik durumlardan biridir. Yerini, yurdunu, milletini, vatanını terk ettikten sonra gittiği her yerde bir yabancı olan, kimliğini yaşayamayan, ait olduğu yere uyum sağlayamayan bunun yarattığı sorunlarla mücadele eden hayatlardır.

Ancak mülteci sorunu, tüm insanlık için doğrudan veya dolaylı olarak kaçınılmaz bir gerçektir. Sorunun çözümüne yardımcı olmaya çalışan BMMYK, UNİCEF gibi yardım kuruluşlarının yanı sıra bunu bir insanlık sorunu olarak görüp tüm insanlığın bu konuda duyarlılığını belirtmesi gerekmektedir.

Bu insanlık trajedisini, çeşitli sanat yapıtlarına yansıtarak, mültecilerin kendi hikâyelerini anlatmaları için bir imkân oluşturma ve mültecilerin durumu hakkında farkındalık yaratma amaçlı dünyanın farklı coğrafyalarında birtakım sanatsal projeler gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birkaçını ele alacağız.

2.1. Mülteciler İçin Sanat

Mülteciler İçin Sanat Projesi, Suriye, Sri Lanka, İran, Irak, Afganistan ve Ortadoğu'nun kuzey Kürt bölgesinden sığınmacılar ve mültecilerin resimlerini içeren sanat atölyeleri ve sergilere ev sahipliği yapan akademisyenler ve sanatçılar tarafından oluşturulan kar amacı gütmeyen bir organizasyondur. UNHCR tarafından finanse edilen, Kakauma ve Dadaab mülteci kamplarında uygulanmıştır (<https://www.unhcr.org/innovation/7-art-initiatives-that-are-transforming-the-lives-of-refugees>).

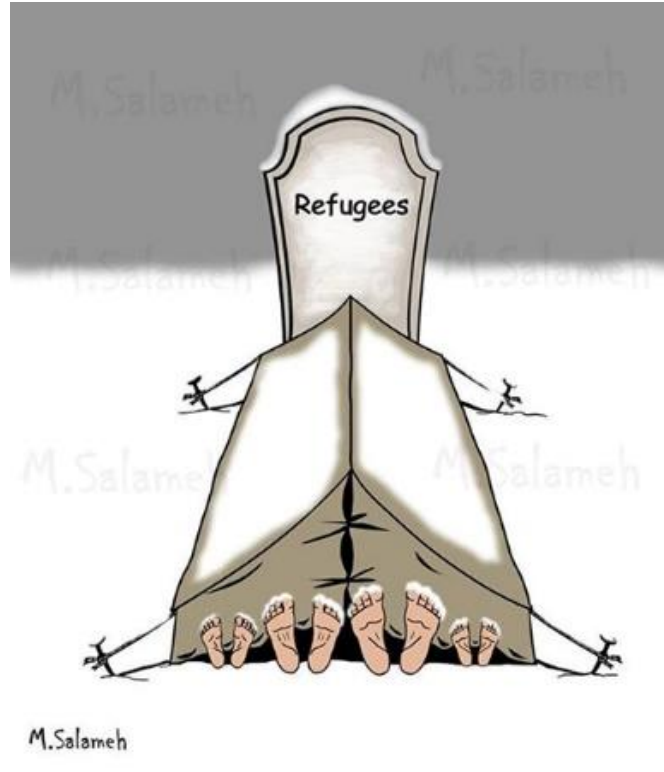

Boris Groys, Sanatın Gücü kitabında, sanatçı ve kuramcıların, siyasi ve kültürel açıdan kendi toplumsal gerçeklerini yansıtmak istediklerini belirtmektedir (Groys, 2013:29).

Bu projede de sanatçı Mahmoud Salameh, savaştan kaçan Filistinli bir mülteci. Salameh, Suriye, Lübnan ve Avustralya'da iken, sınır emperyalizmini, mültecilerin deneyimlerini, devam eden savaş nedeniyle dünya çapında yerinden edilmeyi, Suriye halkı ve hükümetleri arasındaki çatışmayı betimleyen tartışmalı, yıkıcı karikatürler yaratan profesyonel bir politik karikatüristtir. Daha çok insan haklarını ihlal eden politik ve sosyal konulara karşı direniş gösteren sanatsal faaliyetler icra etmiştir. Savaşlarda topraklarını terk etmek zorunda kalan insanların göçü, vatansız kalan çocuklar ve sonrasında yaşanan birçok trajik konu, Mahmoud Salameh'in eserlerinin ana temasını oluşturmaktadır (<https://www.unhcr.org/innovation/7-art-initiatives-that-are-transforming-the-lives-of-refugees>).

Resim 1. Mahmoud Salameh, 2015

Resim 2. Mahmoud Salameh, 2015

Gerçek yaşamlarda yaşanan ölüm, şiddet, acı, umutsuzluk gibi konular sanatsal yaratıyı oluşturan temel öğeler olmuştur. Sanatın güzelleştirici estetik duygusunun önüne geçen trajedi, bu iki sanat yapıtında oldukça çarpıcı bir şekilde betimlenmektedir.

2.2. Za'Atari Projesi

Za'Atari Sanat Projesi, “sanatçılar ve aktivistler örgütü” aptART tarafından başlatılan bir girişimdir. Proje, savaştan etkilenen ve ötekileştirilmiş gençlerle sanatsal bir deneyim ifade etme fırsatı sunmayı amaçlamaktadır. İnsanların yaşamlarını etkileyen konular hakkında farkındalık yaratmak ve sorunların önlenmesini teşvik edici çalışmalarda bulunulmuştur. UNİCEF, ACTED, aptART ve Mercy Corpsve ile işbirliği içerisinde olan sanatçı Joel Artista, Ürdün'ün Za'Atari Köyü'ndeki Za'Atari Mülteci Kampında mülteci çocuklarla çalışmak için çeşitli yerel ve seyahat eden sanatçılar ile bir araya gelerek ortak bir amaç etrafında birleşmişlerdir (<https://www.unhcr.org/innovation/7-art-initiatives-that-are-transforming-the-lives-of-refugees>).

Za'Atari kampındaki bu çocukların bir zamanlar mutlu, bir arada, huzurlu, canlı, renkli, normal yaşamlarını insani şekilde sürdürdükleri bir anavatanları vardı. Ancak sebebini dahi bilmedikleri savaşın onlardan tüm bunları alıp götürmesi, onları planlanmamış, kaygı ve sorularla dolu belirsiz yeni bir hayata mecbur bırakmıştır. Yaşam kalitesini ifade eden birçok özelliği geride bırakmak zorunda kalan bu insanlar, artık sadece hayatta kalabilme ve bu süreçte karşılaştıkları sorunlarla mücadele edebilme derdine düşmüşlerdir. Bu zorlu süreç içerisinde bireyin umudunu kaybetmemesine yönelik gerçekleştirilen bu tür sanatsal ve sosyal projelerin önemi oldukça büyüktür. Za'Atari Projesinde de özellikle çocukların projeye dahil edilerek seslerini yaratıcı etkinliklerle duyurabilmelerini sağlamak, onların gelecek için sağlıklı bir toplumda rol oynamalarına katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Resim 3. Joel Artista, “Hayal Ediyorum”, Za'Atari Projesi, 2014, Za'Atari Suriye Mülteci Kampı, Ürdün

Doğal ortamda gerçekleştirilen bu sanatsal projeler için “sokak sanatı” ifadesini kullanmak yanlış olmasa gerek. Yaşamı ve eylemi bünyesinde barındıran sokak sanatı aktivistleri, yaşadıkları toplumun açmazlarına olan duyarlılıklarını sistem eleştirilerinde bulunurken, yaptıkları işlerle göstermektedirler. Alt kültürlerin ve sosyal hareketlerin sistem eleştirilerini ifade etmek ve çoğunluğun dikkatini üzerine çekmek amacıyla yapılan işleri kapsayan sokak sanatı, genellikle mesaj verme kaygısı taşır. Bu bağlamda, toplumsal farkındalık yaratmaya çalışan bu sanatsal projeler ile sokak sanatının ortak amaçlara sahip olduğunu söyleyebiliriz (Güneş, 2009:44).

Resim 4. Joel Artista, Za'Atari Projesi, 2013, Za'Atari Suriye Mülteci Kampı, Ürdün

2.3. Hatların Dışını Boya

Hatların Dışını Boya Projesi, Irak kamplarının Kürdistan bölgesinde aptART ve ACTED'den ulusal ve uluslararası sanatçıları getiren UNİCEF ve ECHO ile kendi topluluklarında yaratıcı bir çıkış yapmaya istekli olan gençleri cesaretlendirmek için bölgesel gerçekleştirilen bir sokak sanatı projesidir(<https://www.unhcr.org/innovation/7-art-initiatives-that-are-transforming-the-lives-of-refugees>).

Resim 5. Hatların Dışını Boya Projesi, Irak Kürdistan Bölgesi

Resim 6. “Umut İnsanlığa Kanat Verir”, Hatların Dışını Boya Projesi, Irak Kürdistan Bölgesi

Bu projede, gençler kendi topraklarında yaratıcı çıkışlar yaparak bir sanatsal direniş gerçekleştirmektedirler. Gilles Deleuze'nin de belirttiği gibi: “Direnen tek şey sanat olmasa da sanat direnir. İşte sanat eseri ile direnme arasındaki yakın bağ buradan geliyor. Her direnme eylemi bir sanat eseri değilse de bir bakıma öyledir. Her sanat eseri bir direnme eylemi değildir, ama bir bakıma öyledir de.” (Artun, 2010:64).

Bu kamplarda yapılan bu tür sanatsal faaliyetlerde sanatın, bireylerin kendilerini ifade etmeyi sağlamanın yansıra aynı zamanda bir terapi biçimi olarak da işlev gördüğünü söyleyebiliriz. Mültecilere ev sahipliği yapan gelişmiş ülkelerde göç sonrası faktörlerin, mültecilerin ruh sağlığı üzerindeki etkisine dair birtakım klinik çalışmalar yapılmıştır. Göç sonrası sorunların ruh sağlığı üzerindeki ilişkiler araştırılmıştır. Elde edilen bulgularda, artan sayıda travma, adaptasyon güçlükleri, kültür ve destek kaybı korkusu gibi ciddi derecede stres bozukluğu septomları ve duygusal sıkıntılar yaşandığı gözlemlenmiştir. (Laban ve ark. 2005; Steel ve ark. 1999). Dolayısıyla, bu tür sosyal aktivitelerin mültecilerin yaşamları üzerinde olumlu etkiler yarattığını söylemek mümkündür (Carswell ve ark., 2011).

2.4. Göç Battaniyesi Projesi

Göç Battaniyesi Projesi, dünyanın farklı yerlerinde mülteciler ve onların sorunlarına duyarlılık gösteren kişisel ve toplu insani eylemlerden birini gerçekleştiren uluslararası bir sanatçı bir aktivist olan Salma Zulfiqar'ın önemli sanatsal projesidir.

Proje, mülteci bireylerin yaşadıkları sorunları dile getiren, duydukları acıdan ötürü zorlanan ve bunu farklı bir yol ile ifade etme imkânı yaratmayı amaçlamaktadır.

Sanatçı, Suriye, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Somali, Yemen ve Senegal'den gelen mülteci kadınlarla birlikte onların, içlerinden çıkıp geldikleri trajediyi "Göç Battaniyesi" adlı ortak bir sanat çalışması/sergisi ile duygularını somut bir şekilde ifade etmelerine olanak sağlamaktadır.

Resim 7. Ashley Carr

Mülteci kadınların yarattığı bu çalışmada (Resim:7), Somalili bir mülteci tarafından, başörtüsü takan Müslüman kadınların nasıl terörist olarak tasvir edildiğini anlatmaktadır (Zulfiqar, 2018).

Mülteci kimliğinin zorluklarını yansıtan bu kadınlar için böyle bir sanatsal projede yer almak ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü özellikle Pakistan, Hindistan, Somali gibi ülkelerde kadınların bir birey olarak sosyal hayatta ikincil bir konuma itilmesi ve önemli bir statüye sahip olamaması, onların böyle sanatsal ve sosyal bir aktivite içerisinde yer almasını oldukça önemli kılmaktadır.

Bu projede yer alan kadınların ifadelerinden: "İlk defa bir sergi ile bir sanat projesine katılıyorum ve kendimi gururlu hissediyorum. Bu aktivite içerisinde yer almak hepimiz için iyi oldu. Hikâyelerimizi bu şekilde anlatmak istiyorum, böylece insanlar bizi daha iyi anlayabilir ve bizleri bizden öğrenmiş olurlar böylece birlikte uyum içerisinde yaşayabiliriz. Ancak kadınların daha fazla desteğe ve bunun gibi daha fazla aktiviteye ihtiyacı var." diye duygularını belirtmişlerdir (zulfiqar, 2018).

Resim 8. Sanat, kadınların özgüvenlerini yeniden kazanmalarına yardımcı oluyor, Ashley Carr.

Göç Battanitesi sergisinden bahseden sanatçı Salma Zulfiqar: “Nefretin arttığı bir dünyada yaşıyoruz ve projem insanları sanat yoluyla kültürleri daha iyi anlayarak bir araya getirmeyi amaçlıyor. Rahip Jo Cox’un dediği gibi, ‘Bizi ayırandan daha fazla ortak noktamız var’ ve projem bunu göstermeyi amaçlıyor.” diye ifade etmiştir (Zulfiqar, 2018).

Mülteci ve göçmen kadınların mücadelelerini, umutlarını ve hayallerini ifade eden sergi, Paris, Londra, Birmingham, Yunanistan ve Kabil’de sergilenmiştir (Zulfiqar, 2018).

Mültecilerin hayat hikâyelerini değerlendiren Notre Dame Üniversitesi'nde uluslararası rönesans profesörü Gil Loescher, mültecilerin gelenek ve kültürlerinde ciddi derecede bir erozyon yaşandığını ifade etmektedir. BMMYK gibi kurumların, mevcut reformlarının güçlendirilmesini ve yeni kurumsal düzenlemeler de dâhil olmak üzere büyük ulusların uyumlu bir strateji izlemelerini talep etmektedir. Loescher, mülteci sorunları için, "sadece" insani veya hayırseverlik sorunları olarak düşünmenin bir hata olduğunu, dolayısıyla bütün bunların kurumsal düzeyde güvence altına alınmasını talep etmektedir. Özellikle son yıllarda dünya hükümetlerinin mültecilere karşı izledikleri politikalar, yasal ve etik yükümlülüklerin yeterince yerine getirilememesi Loescher’in haklılığını göstermektedir (Loescher, 1993).

Resim 9.

Resim 10.

Bu tür kamu projelerinde yer almak, aynı zamanda kendi içerisinde farklı kültürlerden oluşan mülteci bireyleri birbirine yaklaştırarak yaşamışlıklarını, acılarını, sevinçlerini, hayallerini ve umutlarını birbiriyle paylaşarak hayata birlikte ve güçlü bakabilmeyi de sağlamaktadır.

Bu tür sosyal faaliyetlerin söz konusu mülteciler üzerindeki etkisinin yansıra aynı zamanda karşıt birey/toplum üzerinde de oldukça etkili olmaktadır. Farkındalık, sorumluluk, empati ve insani duyguların yaratılmasında ve geliştirilmesinde aktif rol oynamaktadır.

Ayrıca temel hak ve hürriyetler kapsamında da bakıldığında, mekâna bağımlı kalınmadan her bireyin eşit haklara sahip olduğunu söyleyebiliriz.

UNESCO Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi'nde: "İnsanlığın belirleyici bir niteliği" olarak kültürel çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesinin önemini ilk kez 2005 yılında kabul etmiş ve çeşitliliği hem "barış ve güvenlik için vazgeçilmez" hem de "İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde ve evrensel olarak tanınan diğer belgelerde beyan edilen insan haklarının ve temel özgürlüklerin tam olarak gerçekleştirilmesi için" zorunlu olarak tanımlamıştı. "Bu raporda, kültür-sanatın marjinalleştirilen kişi ve grupları kamusal alanda kendilerini temsil ve ifade etmeye teşvik ederek onlara nasıl iyileştirici bir güç sağladığının üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda yurttaşlık eğitimi ve demokratikleşmede kültür-sanatın artan önemini, sanatın kapsayıcılık ve kamusal katılıma yönelik fırsatları artırabildiğini göstermektedir." Bu tür yaratıcı ve sanatsal projeler, tüm insanların radikal kozmopolitik bir ortamda birbirleriyle iç içe, geniş bir yelpazede şekillenen toplumlar yaratmaktadır (Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek, 2018).

Günümüzde artan bu mülteci sorunu karşısında giderek çeşitlenen bir toplum yapısı oluşmaktadır. Avustralya Sosyoloji Dergisi yazarlarından Peter Gale, günümüzdeki mülteci yapılanmasına karşılık bir "postmodern ırkçılık" durumu yaratıldığını ve bunun, bazı yazarlar tarafından da kabul edildiğini ifade etmektedir. Özellikle bazı toplumlarda korku ve güvensizliğe dayalı, ulusal kimlik ağırlıklı medya söylemlerinin yabancı ve mülteci karşıtı duyguları körüklediğini vurgulamaktadır (Gale, 2004).

Ancak, farklı kültürlerin bir araya gelerek oluşturduğu birlikte yaşama yolunda yaşanan risklerle beraber yeni fırsatlar da yaratılmaktadır. Bu bağlamda kültür-sanat, bu farklı kültürlerin bir arada yaşamalarına gerekli entegrasyonun sağlanmasında dikkate değer bir rol oynamaktadır (Gale, 2004).

Mülteci hakları ve mülteci sorunlarının samimi bir şekilde ele alınıp çözüm odaklı yaptırımlara gidilmesi gerekmektedir. Uluslararası Katolik Kadın Ligleri Birliği, özellikle resmî kurumlarca ele alınmayan bazı mülteci sorunlarına değinmektedir.

Mültecilerin, "aile birliği" bozulmadan ülkelere kabul edilmeleri, çalışmalarına izin verilmeleri gibi birçoğu devlet temsilcileri tarafından ele alınmayan bazı tavsiyelerde bulunmaktadır. "Birleşmiş Milletler 1951 sözleşmesine, mültecilerin aile birliğini korumaya yönelik yeni maddelerin dâhil edilmesi tavsiyesinde bulunmuşlardır. Ancak, birliğin bu önerilerine herhangi bir resmi kurumdan yasal bir cevap alınmamıştır (Saunders, 2018).

2.5. Gri Hayatları Renklendiriyoruz Projesi

Türkiye'nin 2015 yılında Suriyeli mültecilere yönelik izlediği "açık kapı" politikası, beraberinde birçok kültürel çatışma doğurmuşsa da ülkemize sığınan bu insanlara yönelik gerek politik, gerek siyasi, gerek insani değerler olarak olayı irdelediğimizde sorunun insani değerler çerçevesinde ele alınması konusunda çözümlenelerde bulunmamız gerektiğini görmekteyiz.

Suriye mültecilerinin gerek coğrafi gerek kültürel anlamda Türkiye ile olan yakın ilişkileri, onların Türkiye'yi tercih etmelerindeki başlıca sebeplerdendir. "Türkiye'nin mülteciler için cazip olmasının bir başka sebebi de göçmenlerin Türkiye'yi Avrupa'ya açılan bir kapı olarak görmüş olmalarıdır. 2015 yılına dek Türkiye üzerinden yasal ve yasa dışı yollarla pek çok göçmen Avrupa ülkelerine geçiş yapmış durumdadır" (Özgöker ve Doğan, 2019).

Savaşın ilk çıktığı yıllarda ülkemizdeki mülteci sayısının az olması belki pek etki etmiyordu ama bu krizin sürece içerisinde giderek derinleşmesi, bu alandaki toplumsal sorunların tespit edilerek bugün ve gelecek için gerekli önlemlerin alınmasını ve toplumsal entegrasyonun sağlanmasını zorunlu kılmıştır. Suriye'deki çatışma ortamı devam ettiği sürece Suriyeli mülteciler Türkiye'de kalmaya devam edeceklerdir. Bu durum Türkiye'nin bir gerçeği ise bu durumun olumsuz etkilerini azaltacak, olumlu etkilerini artıracak önlemlerin alınması gerekmektedir. Mültecilere ilişkin sağlık, eğitim ve iş gücü piyasası gibi alanlarda sağlam hukuki temelleri olan politikaların hayata geçirilmesi ve mültecilerin topluma entegrasyonunun sağlanması, Türkiye'nin gelişimine ve ekonomik büyümesine katkı sağlayacaktır (Aygül ve Eke, 2018).

Kendi ülkelerinde şiddet ve travmatik olaylar yaşamış olan mülteciler, zihinsel ve fiziksel olarak bir çöküş içerisinde. Dolayısıyla tüm bunları göz önünde bulundurarak empati kavramını daha da geniş tutmak gerekmektedir. Bilmeliyiz ki tek gezegende yaşıyoruz. Mesafeyi koruyarak, köprüler yerine duvarlar inşa ederek, samimi olmayan hoş görü sergileyerek, gözden irak politikasına sığınarak yalnızca sonu zincirleme

felakete götürücü halkalar biriktiririz. Bu yüzden tüm devletler, elini taşın altına koyarak samimi bir şekilde sorunu ele alıp çözümleyici pratikler geliştirmelidir. Elbette ki bu uyum politikalarına kayıtsız kalamayan sanatın da toplumsal işlevlere açık olması konusunda birey/bireyler olarak rollerimizi gerçekleştirmemiz gerekmektedir.

2018 Eylül ayında Malatya Beydağı Geçici Barınma Merkezi Konteyner Kent sınırları içerisinde yer alan Süleyman Şah Ortaokulu'nda Görsel Sanatlar Öğretmeni olarak görevlendirildim. Kampın soğuk, sessiz, ürkmüş soğukluğu kampa her girdiğimde yüzüme çarpan ilk şey oluyordu. Zihnimde korkmuş, umutsuz, endişeli, mutsuz insan yüzleri belirliyordu. Sevdiklerini, geçmişlerini, vatanlarını, yurtlarını geride bırakmak zorunda kalmış sayısız insan vardı kampta. Kimisi annesini bir bombalı saldırıda kaybetmiş, kimisi tüm ailesini kaybetmiş, kimisi sevdiklerini, yerini yurdunu kaybetmiş. Bazıları, belki de nedenini dahi bilmediği bir savaşta bedenini tekerlekli bir sandalyeye mahkûm etmiş, hayata anlamsız bakışlarla bakıyordu. “Mülteci” kavramının ardında kocaman bir boşluk bir enkaz yatmaktadır. Büyük kayıpların yaşandığı, parçalanmış birçok hayatın yamalarından kalan bir kavramın iç yüzüdür mülteci. AFAD raporu verilerine göre, “Suriye’deki çatışmalar sonucunda herhangi bir yakını kaybedenlerin oranı %95,1’dir. Bu durum, daha özele indirgenerek “aile üyesi” şeklinde incelendiğinde ise iç savaş dolayısıyla bir aile üyesi hayatını kaybetmiş olanların oranı yaklaşık %34, aile üyelerinden birisinin yaralandığını belirtenlerin oranı %32’dir” (Koyuncu, 2014).

Geçmişini geride bırakarak yeni bir ülkede yeni bir hayata başlamak birçok açıdan zordur ve ev sahibi ülke bireylerinin empati olgusu çerçevesinde bu insanlarla olan ilişkileri onların ruh hallerine olumlu yönde katkıda bulunacaktır. Bu çerçevede gerçekleştirdiğim, “Gri Hayatları Renklendiriyoruz” adlı bu sanatsal proje, mülteci sorunlarına toplumsal düzeyde farkındalık yaratmak ve kamp alanında yaşayan mülteci hayatlarını iyileştirmeye yönelik (özellikle çocuklar için) sosyal/sanatsal bir faaliyettir.

Resim 11. Saime Uyar, Gri Hayatları Renklendiriyoruz Projesi, 2019, Suriye Mülteci Kampı, Malatya, Türkiye

Proje süresince kampta yaşayan tüm çocukları ve gönüllü vatandaşları projeye dâhil etmeye çalıştım. Birlikte kampın içerisindeki birçok alanda sanatsal görseller yarattık. Duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edebilecekleri bir ortam oluştu. Proje ile kampın o soğuk görüntüsü yaptığımız renkli sanatsal çalışmalarla adeta rengârenk bir mekâna dönüştü. Suriyeli yetişkinlerde “biz” duygusu oluşmaya başladı. Özellikle çocuklar için bu sanatsal proje birçok anlamda çok değerli oldu. Çünkü hiçbir sosyal aktivite imkânı olmayan bu çocuklar için her gün, özgürce duygularını resmedebilecekleri bir imkân, yaşadıkları mekânı rengârenk bir ortama dönüştürmek ve en önemlisi bu faaliyeti ev sahibi ülkeden biriyle yapmaları onlar da sevgi, güven ve huzur duygusu yaratıyordu. Gerçek olan şudur ki, sanatın evrensel bir barış dili yaratmada etkisi oldukça büyüktür. Dili, dini, ırkı ayırt etmeksizin herkesi tek çatı altında birleştiren mucizevi bir zenginliği vardır.

Resim 12. Saime Uyar, Gri Hayatları Renklendiriyoruz Projesi, 2019, Suriye Mülteci Kampı, Malatya, Türkiye

Bu tür sanatsal çabalar, mülteciler için ruhu koruyan, onlara yeniden insan onuru kazandıran ve öz saygılarının korunmasını sağlaması açısından önemlidir. Mülteci bireylerin entegrasyon sürecini kolaylaştırma yolunda marjinalite ve aidiyet gibi karmaşık duygularla baş etmeleri sağlanırken, birliktelik ruhuyla duyguların birleşmesinden özgün yaratılar gerçekleştirilmektedir (Silove ve ark., 2017).

Ev sahibi ülkeler tarafından mültecilere uygulanan politikalar, bu nüfusun ruh sağlığı için çok önemlidir. Cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan kadınlar, refakatiz ve öksüz çocuklar fiziksel ve zihinsel engelli kişiler gibi savunmasız grupların tümü istisnai düzeyde sürekli stresle karşı karşıyadır. Bu kavramsallaştırmaya dayanarak, müdahalelerin vurgusu, geçmiş travma deneyimlerine odaklanan bireysel psikoterapi sağlamak yerine günlük stres faktörlerini azaltan destekleyici sosyal ortamlar yaratmak gerekmektedir. Bu doğrultuda, İsviçre, Güney Galler Üniversitesi Psikiyatri Yüksekokulu ve Psikiyatri Araştırma ve Öğretim Birimi / Akademik Ruh Sağlığı Merkezi'nden Derrick Silove, Peter Ventevogel, Susan Rees ekibinin “Çağdaş mülteci krizi: Ruh sağlığı sorunlarına genel bakış” adlı çalışmanın verilerine baktığımızda bunun gerekliliğini bir kez daha doğrulamış olmaktadır. Bu çalışmanın verilerine göre: “Ölüm, kayıplar ve ayrılıklar, keder ve kaybın devam etmesine neden olur. Bu kayıpların devam eden sonucu, travma anılarına hayali maruziyeti yerleştirir. Özellikle güçlü kolektivist değerlere sahip topluluklar için geniş aile ve diğer geleneksel ağların desteğinden yoksun kalan mülteciler, çeşitli stres semptomlarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar (Silove ve ark., 2017).

Mülteciler için sosyal programlar, bağlılık duygusunu canlandırma, sosyal ağları yeniden kurma ve kendi kendine yardım faaliyetlerini teşvik etme potansiyeline sahiptir. Sosyal girişimlerini teşvik eden stratejiler, birçok geçici mülteci ortamını karakterize eden atalet, bağımlılığa ve grup içi bölünmelere karşı koyma, kendi kendini idare etme görevinde kontrol ve katılım duygusunu teşvik eder. Bu nedenle, mülteciler arasında sıkıntıyı hafifletmeyi ve refahı teşvik etmeyi amaçlayan çeşitli stratejilerde sosyal müdahalelere öncelik vermek ve ortak element tedavisi sağlamaya yönelik çeşitli sosyal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi gerekli olmaktadır” (Silove ve ark., 2017).

“Zorunlu göçün de kendi içerisinde ayrıcalıkları vardır. Bu durum çocuklar ve yetişkinler için çok daha farklı yaşanmaktadır. Bu konu hakkında Leon ve Rebecca Grinberg'e (1989), “Ebeveynler gönüllü olarak ya da istemeden göçmen olabilirler ancak çocuklar her zaman ‘sürgün’ edilmişlerdir. Ayrılmaya karar verenler onlar değildir ve istedikleri zaman dönmeye karar veremezler...” açıklamalarında bulunmuşlardır (Volkan, 2017).

Resim 13. Saime Uyar, Gri Hayatları Renklendiriyoruz Projesi, 2019, Suriye Mülteci Kampı, Malatya, Türkiye

Yukardaki fotoğrafta, (Resim:13) Muhammed'in bu proje kapsamında kamptaki konteynerin duvarına çizdiği bu resimde, Suriye'deki evlerini, arkadaşlarını ve ülkesini savaş uçağı bombardımanlarından koruyucu sevgi dairesi içine aldığı görmekteyiz. Yine bir başka resimde (Resim:16), Hane adındaki Suriyeli küçük kız, yaptığı resimde, Suriye'de kalan babası, amcası ve diğer akrabalarını aynı karede bir araya getirerek onlara duyduğu özlemi dile getirmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin onlara kucak açması, onlara sevgi göstermesine karşılık olarak Türkiye'ye teşekkür dileklerini de çizdiği resme eklemeyi ihmal etmemiştir.

Bazen birçok sözcüğün ifade edemediğini tek fotoğraf karesinde görmek mümkündür. Başkalarının Acısına Bakmak adlı kitabında Susan Sontag, "Savaşın neye benzediğini fotoğrafların kendileri söylüyor. Bu tablo, savaşın yaptığı şeyin manzarasıdır ve şu da savaşın yol açtığı manzardır. Savaş yırtar, savaş parçalar. Savaş iç deşer, savaş bağırsakları söküp boşaltır. Savaş teni yakıp kavurur. Savaş organları bedenden koparır. Savaş yıkıp yok eder. Bu fotoğraflara bakıp da acı duymamak, bu fotoğrafları görüp de irkilmemek, bu yıkıma, bu kıyıma yol açan şeyi ortadan kaldırmak için uğraş vermemek; bunlar, Virginia Woolf'a göre, ahlaktan ve vicdandan nasibini almamış bir canavarın vereceği tepkilerdir." bu resimde (Resim:12) anlatılanı en çarpıcı ifadelerle belirtmektedir. Savaşın tarihi yoktur, hangi çağda olursa olsun sonuçları daima aynı olmaktadır (Sontag 2004).

Resim 14. Saime Uyar, Gri Hayatları Renklendiriyoruz Projesi, 2019, Suriye Mülteci Kampı, Malatya, Türkiye

Göç alan birçok ülkede yerel halk tarafından mültecilere yönelik ayrımcılık, kin, nefret söylemleri, bu iki grup arasında çeşitli çatışmalara sebep olmaktadır. Bu durumda topluma olumlu yönde nüfuz edebilecek medya söylemleri oldukça önemlidir. Bunun yanında bazı kurum ve kuruluşların yabancılara yönelik olumlu faaliyetleri, bireysel veya kurumsal olarak gerçekleştirilen sanatsal faaliyetler, toplumun mevcut tutumun değiştirilmesinde oldukça önemli bir role sahiptir. Bu projeyi gerçekleştirdiğim süreçte yabancılara yönelik bu tür olumsuz düşüncelere sahip insanların bakış açılarının değiştiğini gördüm. Ayrıca projenin medyada haber edilmesinden sonra Türkiye'nin birçok yerinden gelen olumlu dönütler, projenin kamptaki mülteciler üzerinde olumlu etkiler yaratmasının yanı sıra ev sahibi ülke bireyleri üzerinde de olumlu etkiler yarattığını göstermiştir.

Bu tür sanatsal ve yaratıcı projeler, topluma tam katılımın dışında bırakılabilen marjinalleştirilmiş gruplara yeniden ses kazandıran ve görünürlük sağlayan platformlar oluşturmaktadır. Sanatsal ve kültürel üretim biçimleri radikal kozmopolitliğin ifadesi için önemli araçlardır. Nikos Papastergiadis'in (2012, 9) belirttiği gibi, yükselen "yeni küresel yönelimli sanatsal pratikler de bir dünya görüşünün ifadesidir" (Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek, 2018).

Bütün bu sanatsal/sosyal aktivitelerden de anlaşılacağı gibi, sanatın gücü, bizde uyandırdığı duygulara yansır ve dili evrenselidir. Halkın temel, saf gücünü temsil eden sanat, siyasi, politik güçler karşısında yalnızca yalın dilini kullanarak tüm dünyaya sesini duyuran manifestolar ilan etmeye çalışır. Modern dünya karşısında yaşanan eşitsizliklere, modern dünyanın geliştirdiği teknoloji ile aynı anda tüm dünyaya seslenerek sınıfsal bir eşitlik yaratmaktadır.

Resim 15. Saime Uyar, Gri Hayatları Renklendiriyoruz Projesi, 2019, Suriye Mülteci Kampı, Malatya, Türkiye

Proje süresince duygularını resimlerle, renklerle ifade eden çocuklar, gençler ve yetişkinler böyle bir ortamın oluşturulmasından oldukça memnun kaldıklarını belirttiler. Sürece aktif olarak katılan her yaş grubundan mülteci bireyler, kendi yarattıkları eserlerle ayrıca mutlu oldular. Yarattıkları her eser, duygularının bir yansıması olarak duvarlarda hayat bulmuştur. Yaşadıkları bölgede yaptıkları eserleri sergileme şansı bulan mülteciler için bu faaliyetler beklenenin üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır.

Resim 16. Saime Uyar, Gri Hayatları Renklendiriyoruz Projesi, 2019, Suriye Mülteci Kampı, Malatya, Türkiye

Savaş mağduru mültecileri için “Gri Hayatları Renklendiriyoruz” sloganıyla başlattığımız bu faaliyetler, sadece onların mekânlarını renklendirmedi, onların ürkmüş yaşamlarına da dokunarak hayata karşı olan umutlarını canlandırıp, her ne yaşanırsa yaşansın yeryüzünde nefes alabildiğimiz sürece hayata daima umutla bakabilmeyi sağlamıştır. Ayrıca ev sahibi ülke olarak başlattığımız bu faaliyete onları da dahil ederek yaşadıkları trajediye ortak olduğumuzu, acılarını paylaştığımızı ve dil, din, ırk, sınır farkı gözetmeksizin hepimizin insan olduğu, insanca yaşama hakkına sahip olduğumuz konusunda eşit olduğumuz duygusu oluşturmayı amaçladık ve çıkan somut sonuçlardan da bunu başarabildiğimize inanıyorum.

Resim 17. Saime Uyar, Gri Hayatları Renklendiriyoruz Projesi, 2019, Suriye Mülteci Kampı, Malatya, Türkiye

Resim 18. Saime Uyar, Gri Hayatları Renklendiriyoruz Projesi, 2019, Suriye Mülteci Kampı, Malatya, Türkiye
Kampın sokaklarında, tamamen yaşanmışlıklarını, duygularını özgür bir dille sanata dönüştürüyorlardı.

3. SONUÇ

Modern sanat içerisindeki hakikat, yalnızca sanatçının dışı vurduğu öfke, nefret, acı değildir. Aynı zamanda tüm bunlara sebebiyet veren düşünce veya kurumların da birer yansımasıdır. Bu durumu; 1937’de Paris’te, dönemin Nazi elçisi Otto Abetz’un, Guernica tablosu önünde Picasso’ya, “Bunu siz mi yaptınız?” diye sorduğunda, Picasso çok doğru biçimde şöyle yanıtlamıştı: “Hayır. Siz yaptınız” olarak özetleyebiliriz (Artun, 2010:342).

Özellikle son yıllarda Suriye, Irak, İsrail, Filistin gibi ülkelerde yaşanan savaşlar, yalnızca bu ülke sınırları içerisinde olup biten sorunlar değildir. Komşu ülkeler ile birlikte dünyanın birçok ülkesi doğrudan bu ülkelerdeki savaşların sonucundan doğrudan etkilenmektedirler. Dolayısıyla her ne kadar sınırları farklı olsa da aynı dünyayı paylaşan ülkeler aynı sorunlardan etkilenmektedirler.

Dada hareketi ile başlayan savaşa karşı başkaldırı ve Alman ekspresyonist ressamların yaşadıkları trajediyi dışı vurdukları resimlerde eleştirel bir bakış, sanat siyaset ilişkisinin çağımıza ulaşmış halidir. Tarihin hiç bir döneminde sanatçı, çağına, toplumuna ve dünya sorunlarına karşı duyarsız ve uzak kalmamıştır. Tüm sanatçılar dahil oldukları toplumu etkileyen sorunları yansıtmışlardır. John Berger, sanatçının seçtiği konuyla tercihini de belirtmiş olduğunu vurgulamaktadır.

Toplumların bu evrensel sorunlar karşısında çözümleyici, yapıcı bir tavır sergilemeleri gerekmektedir. İnsani değerlerin coğrafi sınırlarla sınırlandırılmaması gerektiği ülkelerin siyasi söylemleri arasında yer bularak bunların topluma aşılması gerekmektedir. Mülteciliğin bir seçenek olmadığı, zorla dayatılmış bir kaderden ibaret olduğu gerçeği topluma fark ettirilmelidir.

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda evrensel bir sorun olarak tanımlanan göç ve mülteci sorunu, çözümü siyasi ve politik makamlarca ele alınması gereken bir sorun olmasının yansırı sanatsal açıdan da irdelenmesi gereken bir sorundur. Sanatın toplumsal rolü düşünüldüğünde bunun tarih ve toplum açısından önemi inkâr edilemez. Elbette savaşın bıraktığı tahribatı tümünden yok ettiğini söyleyemeyiz. Ancak üstlendiği rollere bakacak olursak sanatın, toplumun kaderini etkilemede oldukça önemli bir noktada olduğunu söyleyebiliriz.

Uluslararası düzeyde gerçekleştirilen bu tür sanatsal projeler, görsel kültürün ilerlemesiyle birlikte medya aracılığıyla oldukça geniş kitlelere yayılmaktadır. Teknoloji ve medya ile yakın ilişki içerisinde olan sanat, hedeflerine çok daha kısa süreç içerisinde ulaşabilmektedir. Böylelikle bölgesel sınırlar içerisinde kalan sorunlara evrensel nitelik kazandırılmakta ve ortak çözüm önerileri/yolları getirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Artun, A., (2010), Sanat Manifestoları, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aygül, H. H. & Eke, E., (2018), 21. Yüzyılda Uluslararası Göç Ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Birlikte Yaşamak: Kültürel Çoğulculuğu Sanat Yoluyla Geliştirmek, Temmuz 2018, İKSV.
- Bulut, Y.; Karakaya, S.; Akın, S., (2016), “Mülteci Sorununa Nasıl Bakıldığına İlişkin Bir İnceleme”, Uluslararası Yönetim, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 26-27 Kasım 2016, 203, İstanbul.
- Carswell, K.; Blackburn, P. & Barker, C., (2011), “The relationship between trauma, post-migration problems and the psychological well-being of refugees and asylum seekers”, International Journal of Social Psychiatry, 57(2):107-19.
- Gale, P., (2004), “The refugee crisis and fear: Populist politics and media discourse”, Journal of Sociology, 40(4):321-340.
- Groys, B., (2013), Sanatın Gücü, (Çev.: F. Candil Erdoğan), Hayalperest Yayınevi, İstanbul.
- Güneş, Ş., (2009), Sokak Sanatı, Artes Yayınları, İstanbul.
- <https://www.unhcr.org/innovation/7-art-initiatives-that-are-transforming-the-lives-of-refugees>
- Koyuncu, A. (2014), Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Loescher, G., (1993), Beyond Charity: International Cooperation and the Global Refugee Crisis, Oxford University Press, New York.
- Özgöker, U. & Doğan, G., (2019), Uluslararası Göç ve Mülteci Krizi, Der Yayınları, İstanbul.
- Saunders, N., (2018), International Political Theory and the Refugee Problem, Routledge Press, New York.
- Silove, D.; Ventevogel, P. & Rees, S. (2017), “The contemporary refugee crisis: an overview of mental health challenges”, World Psychiatry, 16(2):130-139.
- Sontag, S., (2003), Başkalarının Acısına Bakmak, (Çev: Osman Akınhay), Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Volkan, N. D., (2017), Göçmenler ve Mülteciler, Pusula Yayınevi, Ankara
- Zulfiqar, S., (29 Haziran 2018), “How an exhibition is exploring the struggles, hopes and dreams of refugee and migrant women through art”, Independent.